

2.2.3 PAN

I det här avsnittet kommer jag undersöka scenerna i *En psykesaga* som gestaltar skymningen, Pan och framför allt hur dessa tematiska ingångar kan läsas som ljuset som symbol för passion, berusning och frigörelse. Som referenser i min undersökning har jag valt Lundbergs analys av skymningen i svensk och symbolistisk dikt. Jag kommer även ta stöd ifrån Facos *Symbolist art in context* för att undersöka de dekadenta motiven i Kleens berättelse om Psyke och vad ljuset kan betyda i relation till dessa teman. Jag kommer att återge scenerna i *En psykesaga* löpande genom avsnittet.

I skymningen som glider över mot natt befinner sig Psyke hos Pan där det spelas musik och är fest för väsen som nymfer och fauner. Psyke dansar tillsammans med de andra, lycklig och vild. I hennes hand flamlar ljus.⁸⁰ Berättelsen har nått ett undantagstillstånd, där Psyke stannat upp på vandringen. Hon är här uppslukad av naturen, lustgården och nymferna. Vinet rinner längs med sidorna på ett stort kärl där alla står runtomkring och slickar i sig det, stämningen är berusad och lustfylld.

Skymningsljuset är av givna skäl naturligt förknippat med dagens slut. Psykes frihetskänsla och berusning i skymningsljuset tolkar jag som en dekadent tematik, och med tanke på ljusets roll i scenerna kan de därmed fördjupa förståelsen av ljusets betydelse. För att undersöka detta tematiska spår har jag inledningsvis valt ett exempel där Lundberg undersöker Lidmans dikt *Källorna* vilken visar sig ha många likheter med Kleens scen om Psyke och Pan.

Lundberg menar att *Källorna* anspelar på Vergilius inom den pastorala traditionen av kanoniska herdedikter. Det vill säga, en strävan bort ifrån det som är förknippat med civilisationen. Det handlar om en rörelse in i en helt litterär verklighet. Denna rörelse in i konstens värld gestaltas genom satyrer, najader, kentaurer och liknande antika väsen. Detta kan uppfattas som ett från diktarens sida försök att fly in i en föråldrad och förstenad värld av skönhet.⁸¹ Jag ser därmed en möjlighet att Kleens scen med Psyke och Pan kan läsas som en symbol för skymningens flyktighet och undantagstillstånd. Känslan av vilsenhet har även inom symbolismen gett uttryck för galenskap. Denna galenskap har ofta gestaltats likt en demon, eller djävul.⁸² I *En psykesagas* illustrationer syns det tydligt att Pan är en klassisk djävul, med horn och bockropp. Detta bruk av satyrer och najader går att tolka som en

⁸⁰ Kleen, *En psykesaga*, 37.

⁸¹ Lundberg, *En evighet i rummets former gjuten*, 117.

⁸² Facos, *Symbolist Art In Context*, 84.

symbol för degeneration.⁸³ Det vill säga ett resultat av den plågade tiden av ovisshet vilket resulterar i ett behov av att söka njutning och berusning på andra sätt.⁸⁴ Skymningsljuset och dess stämning blir en inbjudan till berusning och verklighetsflykt från civilisationen. På så sätt öppnas ljusets betydelse upp på ett nytt sätt, och jag finner i denna jämförelse en möjlighet för skymningens betydelse.

Det arkaiska, pastorala och mytologiska kan läsas in som att ta parti för det vilda: en strävan bort från den moderna världen. Lundberg menar att Lidman utgår från skymningen, då solen är på väg att gå ner och vinden dör. Detta kan tolkas som en rörelse in i sömnens eller drömmens värld.⁸⁵ I min läsning styrker detta ytterligare att Kleen mycket väl kan ha laddat skymningsljuset med en symbolik vilken ger sig hän för berusning och en motsats till jordelivets plikter. I enlighet med symbolismens tro på metakonst och högre mening i verket finns det en anledning att tro att Kleen ville förmedla en känsla av en ny mental inställning till livet. En övertygelse om världen på väg mot ett förfall som leder till en hopplöshet och en känsla av att livet måste levas här och nu. Lundberg skriver: ”Som en följd av detta kan man hävda att diktarens sätt att handskas med myten fungerar som ett led i en distanserande process, där diktarens röst placeras i ett temporärt vakuum – i ett imaginärt rum utanför den faktiska världen.”⁸⁶ Skymningen och de mytiska varelserna går därmed att läsa in som en rörelse bort från här och nu.

Vi återgår till berättelsen om Psyke. Mnemosyne som representerar minnets väsen anländer till Psyke och påminner henne om att detta är platsen som dikten lovat henne.⁸⁷ Psykes eget ljus skapar i scenerna en större kontrast eftersom skymningen snart blir natt: ”Som en eldfluga flög hon så öfver vattnet, som speglade hennes ljus likt en ringlande eldorm, och slog ned i de dansandes ring. Upp och ned genom luften fladdrade hon, dansande med mera lif och lätthet än alla andra [...]”.⁸⁸ Ljuset flammar här upp som en stor eld, och jag läser in den övriga tematiken som lustfylld och passionerad. I min läsning blir på så sätt ljuset en möjlighet för passionen att komma till liv och ta plats. Psyke lyser sedan upp Pans ansikte precis innan de ska gifta sig, men avböjer giftermålet direkt när hon får se hur otäck han ser ut.⁸⁹ Ljuset är således närvarande både vid Psykes upplevelser av lust och av självständighet.

⁸³ Facos, *Symbolist Art In Context*, 86.

⁸⁴ Facos, *Symbolist Art In Context*, 89.

⁸⁵ Lundberg, *En evighet i rummets former gjuten*, 118.

⁸⁶ Lundberg, *En evighet i rummets former gjuten*, 119.

⁸⁷ Kleen, *En psykesaga*, 34.

⁸⁸ Kleen, *En psykesaga*, 37.

⁸⁹ Kleen, *En psykesaga*, 38f.

Det är även ljuset som ger hennes insikt att bryta med Pan mitt i bröllopet för att fortsätta söka lyckan. Ljuset är således fortfarande Psykes självständighet, och navigator till den egna agensen.

Jag menar att det utifrån dessa scener i *En psykesaga* går att utläsa en tydlig dekadent tematik. Jag har därför valt att fördjupa undersökningen kring denna tematik med fokus på de metalyriskas tendenserna, det vill säga huruvida Kleen ville gestalta skymningen och dekadensen för att förmedla ett budskap. Dekadensen var nämligen en strömning i tiden som inte bara gestaltade en samhällskritik, utan även en tidens riktning framåt. Facos skriver: ”Nostalgic paralysis led to withdrawal into an imaginary sanctuary formed by memories and visions of the past. ‘Decadance’ was the label given this pessimistic branch of Symbolism”.⁹⁰ En intressant addering till de dekadenta tendenserna hos Kleen är då Mnemosyne säger till Psyke att hon måste ta tillfället i akt att njuta medan hon kan eftersom tiden snart är över och att en värre tid kommer. Denna uppmaning går att tolka på många olika sätt, men tidens begränsning ger mig tillsammans med skymningens närvaro ytterligare förståelse för ljusets betydelse. För att undersöka detta har jag valt att ta en av symbolismens mest omtalade skymningar som exempel, Edvard Munchs *Skriet* från 1893.⁹¹ Skymningen över staden är i Facos *Skriet*-läsning en patologisk profetia av tiden som sakta håller på att ta slut, och skriet blir förkroppsligandet och monismen av sinnets och kroppens känsla av att befinna sig i detta sköra och oroliga tillstånd.⁹² Jag menar att Kleen som symbolist kan haft denna paralyserande känsla i åtanke då hon gestaltade skymningen i *En psykesaga* för att beskriva tidens ovisshet och sökandet efter ytterligare mening. Från Kleens kvinnliga perspektiv finns det även anledning att tro att det inställda bröllopet vill gestalta att det var just de förutsättningarna som var begränsande. I den ursprungliga berättelsen *Amor och Psyke* är Psyke rädd för Pan, i Kleens version njuter hon först av lusten, tills hon bestämmer sig för att lämna honom efter att hon sett hans ansikte i ljuset från sin lampa. Jag tolkar Kleens sätt att skriva fram Psyke som en gestaltning av självständighet med rätten att få ge sig hän, snarare än den Psyke som i den mytologiska berättelsen är rädd för ensamheten.

2.2.4 PSYKE OCH EROS

I detta avsnitt berörs de delar då Psyke når fram till Eros och hur ljuset kan läsas in som en symbol för frigörelse och kärlekens omöjlighet. Jag kommer efter en kort sammanfattning av

⁹⁰ Facos, *Symbolist Art In Context*, 65.

⁹¹ Facos, *Symbolist Art In Context*, 80f.

⁹² Facos, *Symbolist Art In Context*, 80.

deras interaktion göra en mindre jämförelse mellan Kleens respektive den mytologiska berättelsens olika innehåll. Jag kommer även att fortsätta diskutera relationen mellan Psyke och Sfinxen. Som teoretiskt ramverk har jag valt Facos och Lundbergs symbolism.

Psyke möter Eros efter att hon somnat i ett berusande vallmofält rödare än solnedgången.⁹³ Eros värmer Psyke och tinar henne från Sfinxens kyla. Stämningen är full av njutning: ”Allt skönt som hon själf besjungit, blef till sanning.”⁹⁴ Eros sätter en ring på hennes finger. Psyke somnar om och vaknar sedan i mörker och kyla. Den underbara stämningen är borta. Hon frågar: vart är mitt ljus? Det har jag gömt, svarar Eros. Mnemosyne är närvarande och säger att Psyke bör glömma sitt ljus, Eros är lyckan hon alltid sökt efter.⁹⁵ Psyke får en känsla av att vara tillbaka i Kaos. Hon är fast i tunga bojor som vuxit fram av vigselringarna.⁹⁶ Psyke finner sitt ljus och ser att ringarna har växt till bojor. Hon börjar skaka av vrede så att oljan från hennes lampa skvätter på Eros arm. Psyke kallar honom förrädare. Eros svarar: ”dåraktiga nyfikenhet, du har förstört vår lycka.” Psyke vill både ha sin frihet, och vandra fri tillsammans med Eros som förälskade. Men Eros är rasande och bränner Psykes vingar med hennes ljus.⁹⁷ Därefter närmar sig berättelsen sitt slut där Psyke vill lägga sig och ensam stelna som sin moder Sfinxen. Hennes ljus slocknar, och lampan slängs i en stor hög tillsammans med andra. Efter sin död når människorna den nya Sfinxen, höjer henne till skyarna och beundrar henne som en Gud.⁹⁸

I Kleens version uppfattar jag mötet mellan Psyke och Eros som förälskelsens berusning som sedan leder fram till ett fångslande giftermål. Psyke kan inte både ha sitt ljus och sin frihet samtidigt som hon får kärlek, det blir en omöjlig ekvation. Psyke försöker förhandla med Eros om kärlekens villkor, då hon insisterar på att de båda kan vara fria och ändå vandra tillsammans blir Eros rasande och bränner av hennes vingar, för att sedan lämna henne ensam. Skillnaderna mellan Kleens berättelse och den mytologiska är stora, det är uppenbart att hon skrivit om just denna nyckelscen, med en tydligare kvinnlig agens för att föra fram ett budskap, likt att driva en tes eller samtida debatt.

En av de utmärkande skillnaderna mellan *Amor och Psyke* och *En psykesaga* är till en början dramaturgin där *En psykesaga* inleds med att Psyke självständigt ska vandra mot en lyckligare tillvaro. Det finns ingenting som tyder på att denna lycka är kärlek, utan snarare frigörelse. I

⁹³ Kleen, *En psykesaga*, 76.

⁹⁴ Kleen, *En psykesaga*, 80.

⁹⁵ Kleen, *En psykesaga*, 81.

⁹⁶ Kleen, *En psykesaga*, 80f.

⁹⁷ Kleen, *En psykesaga*, 83.

⁹⁸ Kleen, *En psykesaga*, 99.

Amor och Psyke är det giftermålet som inledningsvis står i centrum. Jag tolkar det som att det finns ett spänningsförhållande mellan Psyke och hennes mor Sfinxen, vilket under berättelsens gång ofta hotar i bakgrunden som en påminnelse om den patologiska utgångspunkten: Att Psyke kommer sluta precis som Medusa och Sfinxen som en kall stenkvinna. I *Amor och Psyke* finns spänningar mellan Afrodite och Psyke. Afrodite bestraffar Psyke och ger henne uppgifter som hon måste klara på sin vandring genom underjorden för att få tillbaka Eros. Med Kleens omskrivning i åtanke tolkar jag hennes motiv med att ta berättelsen i anspråk som en kritik mot kärlekens omöjlighet. Således blir ljuset i min läsning en fråga om frigörelse och mer specifikt om frigörelsen hos Psyke som kvinna. Det är tack vare ljuset som Psyke ser att hon är fast i bojar. Ljuset har därmed funktionen som katalysator, insikt, men också avgörande brännpunkt i giftermålet samt kärlekens kval som Psyke står inför.

För att ytterligare förstå hur ljuset som symbol koncentrerats i relation till Psyke, Eros och giftermålets omöjlighet kommer jag ta upp några exempel på kvinnans förutsättningar utifrån Facos *Symbolist art in context*. På så sätt vill jag återigen visa på det metalyriska budskapet i *En psykesaga*. Den nya medvetenheten om kvinnans systematiska och omyndigförklarande förtryck och underordning började belysas och gestaltas allt mer både i konsten och i samhällsdebatter under början av 1800-talet och framåt och runt sekelskiftet 1800/1900 var denna fråga allt mer aktuell och brännande.⁹⁹ Många av dessa frågor rörde äktenskapets möjligheter och begränsningar, eftersom ett äktenskap delvis gjorde en kvinna fri genom att hon fick tillgång till en mans myndighet och signaturer på allt ifrån bankpapper till tillåtelse att studera, men samtidigt knöt äktenskapet kvinnan hårdare till hemmet.¹⁰⁰ Jag menar att det är detta paradoxala äktenskapets formulering som Kleen belyser genom kärlekens omöjlighet mellan Psyke och Eros, där frihet och kärlek inte går att kombinera. Ljuset kastar bokstavligt talat ljus över att äktenskapet är en boja, vilket Psyke inte kan acceptera, trots att Eros är hennes kärlek. Jag ser därmed en möjlighet för ljuset som symbol för denna innebörd och betydelse.

Som en följd av detta nya kvinnoideal utvecklades även en osäker och instabil manlighet, vilken tog sig uttryck inte minst i konsten. Kvinnan avbildades av den manlige konstnären ofta som antingen en sinnessjuk eller som en ängel.¹⁰¹ Möjligen har Kleen valt att gestalta den vingbeklädda Psyke som ett argument mot denna snäva bild av kvinnan.

⁹⁹ Facos, *Symbolist Art In Context*, 115.

¹⁰⁰ Facos, *Symbolist Art In Context*, 116.

¹⁰¹ Facos, *Symbolist Art In Context*, 117f.

Att Psyke väljer att gå sin mor Sfinxens öde till mötes är förmodligen inte en slump med tanke på Kleens kunskap om symbolismen. Sfinxen var i kvinnorörelsen och debatten angående den nya kvinnorollen flitigt porträtterad och laddad med just egenskaper som självständighet, klokhet, djärvhet och djuriskhet.¹⁰² Psyke rör sig från hopp om en fri kärlek till att lägga sig i öknen för att bli till sten, vilken kan förstås som ett ställningstagande mot samtidens och kärlekens omöjlighet för en självständig kvinna. Ljuset som symbol har i min läsning fyra avgörande effekter: Psykes insikt om att hon blivit bunden, hur hon straffar Eros, hur han bränner hennes vingar och hur lampan slocknar för att slängas i en stor hög tillsammans med andra slocknade lampor. Detta kan ses som en direkt referens till det kollektiv av kvinnor, vilka valt att leva ett liv utanför äktenskapet för att få erhålla friheten. Ljuset är således en symbol för självständighet, insikt och möjligen för ett brinnande begär, vilket skadar mannen och i slutändan även kvinnan. En låga av en omöjlig dröm, vilken sedan slocknar.

Facos skriver att Freuds för tiden nya skrifter om psykoanalys och sexualitet hade stort inflytande på samtidens könsrollsdebatt samt dekonstruktion. I och med att den nya kvinnorollen växte fram, vilken utgjordes av en modern, autonom och kompetent kvinna, föddes samtidigt en rädsla och osäkerhet hos männen. Rent symboliskt och mytologiskt avbildades denna nya kvinna ofta som just Medusa, en sfinx eller en amazon.¹⁰³ Det finns därmed tydliga kopplingar mellan Kleens verk och samtidens sexualdebatt, vilken Freud hade stort inflytande på.

Freud menade att kvinnornas frustration kring att vara underordnade männen kunde förklaras med psykoanalytiska teorier om penisavund. Denna avund ledde till kvinnornas motiv som bestod av latent så kallade manliga begär.¹⁰⁴ Jag menar att det finns anledning till att Freuds teori om penisavund är en förenklad och även förminskande teori, eftersom samhället i stort arbetade mot den självständiga kvinnan på många olika plan, och att detta i sin tur gör frustrationen berättigad.¹⁰⁵ Däremot finns det en intressant parallell till drömmen i scenen kring Psyke och Eros där hon vaknar upp ur den underbara drömmen och inser att hennes ljus är borta.¹⁰⁶ Psyke säger: ”Är du dröm eller verklighet?”¹⁰⁷ Citatet ger i läsning tillsammans med *Drömydning* en intressant ingång till drömmen som önskeuppfyllelse och i

¹⁰² Facos, *Symbolist Art In Context*, 133f.

¹⁰³ Facos, *Symbolist Art In Context*, 130f.

¹⁰⁴ Facos, *Symbolist Art In Context*, 130.

¹⁰⁵ Facos, *Symbolist Art In Context*, 133.

¹⁰⁶ Kleen, *En psykesaga*, 80.

¹⁰⁷ Kleen, *En psykesaga*, 80.

relation till *En psykesaga*: gestaltandet av kärleken som illusion. Som tidigare nämnts i undersökningen menar Freud att drömmen alltid är en önskeuppfyllelse, även om den utger sig för att vara något annat. Den dröm som är obehaglig står för människans självbestraffande censur.¹⁰⁸ I *En psykesaga* är det endast i Psykes dröm som de två är lyckliga tillsammans:

hon berusades af vallmodoften och lutade sig mot urnan och somnade, och ännu under sömnen hörde hon den ljufliga musiken. Vingslag susade genom luften: ... någon sänkte sig ned till Psyke. Då rann nytt lif genom hennes domnade varelse, allt hvad Medusa förstenat smälte bort i mjuk värme. Det var Eros. När han rörde vid henne, hade Psyke underbara drömmar. [...] Hon var ej längre en enstaka varelse, som irrade afskilt kring utan att kunna undfly sig själf, utan gick upp i det hela och smälte samman till ett med den öfriga skapelsen, och denna var skön och god som paradiset's lustgård.¹⁰⁹

Denna dröm skrivs fram på ett behagligt sätt, Psyke ger sig hän kärleken och njuter av den. Enligt Freud är detta själva psykoanalysens vagga, och människans mest grundläggande begär, det vill säga att vi i våra drömmar får våra önskningar uppfyllda. Jag tolkar därmed Kleens gestaltande av Psykes dröm som ytterligare ett lager i berättelsen vilket avslöjar hennes innersta drift. *En psykesagas* bärande frågeställning är huruvida världen är en god plats eller inte, något som ljuset skall visa Psyke på hennes vandring. I drömmen hos Eros verkar det som att hon når den plats som hon sökt, för att sedan vakna upp och se sin dröm ha bytts ut mot en mörk verklighet där ljuset är borta. Därmed finns en möjlighet att Kleen kan ha haft för avsikt att återigen visa på kärlekens skörhet och omöjlighet, där den lyckliga tillvaron endast är en dröm. Jag tolkar detta som att ljuset kan läsas som en symbol för sökandet efter kärlek, men i relation till dess motsats, att kärleken och friheten är varandras motsatser.

3. SLUTORD

För att sammanfatta resultatet av min undersökning vill jag inledningsvis reflektera över huruvida uppsatsens syfte att undersöka Kleens metalyrisk betydelse med ljuset har nått fram. Till att börja med hade en mer övergripande forskning kring Kleens samtid, verkets kontext och en biografisk inblick gett en mer rättvis bild. För att ta undersökningen ytterligare

¹⁰⁸ Freud, *Drömtydning*, 26f.

¹⁰⁹ Kleen, *En psykesaga*, 79f.

ett steg vidare skulle möjligen Kleens dagböcker under perioden vara ett alternativ för att undersöka metalyriken och vad hon ville förmedla för budskap med verket. På så sätt har jag i min undersökning fått fram en antydning om hennes eventuella motiv. Det som varit mest markant är Kleens omskrivning av en mytologisk berättelse. Kleens nya berättelse om Psyke och Eros korresponderar väl med hur kvinnor började skriva fram egen röst och agens. Detta resultat har jag fått fram genom att undersöka Facos, Faxnelds och Franzéns kontextuella studier av kvinnors berättande under symbolismen. Dessutom talar Kleens bildspråk för att hon korresponderade väl även intertextuellt med andra samtida diktare. Dessa korrespondenser blir i min mening ett sätt att förstå ljusets innebörd i *En psykesaga* och hur det kan läsas in. Trots att ett bredare symbolistiskt fält hade varit att föredra för ytterligare referenser finns det mycket som pekar på att Kleens ljus i *En psykesaga* kan läsas in som en symbol för sexuell frigörelse och därmed ett nytt kvinnligt ideal.

Min huvudfråga i undersökningen har varit: Hur kan man läsa in ljuset i *En psykesaga* som en symbol för sexuell frigörelse enligt det teoretiska ramverket? I min undersökning har jag valt ut fyra nedslag i *En psykesaga* som jag anser berör just sexuell frigörelse och självständig agens på ett konkret sätt. Jag har valt just dessa nedslag eftersom de utgör avgörande katalysatorer i texten. Det vill säga ljusets betydelse är där särskilt avgörande och ljuset fyller även funktionen som vändpunkt på olika sätt. De fyra nedslagen har även mycket gemensamt. Den inledande delen av undersökningen behandlar scenen då Psyke får ljuset från sin far och bryter med sin mor. Denna scen är på många sätt berättelsens förutsättning och utgångspunkt. Ljusets betydelse går här i en symbolistisk läsning att förstå som frigörelse, tillsammans med en psykoanalytisk går det att förstå som sexuell frigörelse. Denna tematik har mycket gemensamt med den sista delen av undersökningen som behandlar scenen med Psyke och Eros. I de båda scenerna har ljuset en avgörande roll för att erövra frihet, att fatta självständiga beslut och att handla efter egen agens. Denna tematik berör även min fråga: Hur kan ljuset läsas in som en symbol för kärlekens omöjlighet i relation till Psyke och Eros? I scenen med Psyke och Eros har Psyke en explicit vilja att kombinera kärlek och frihet, för vilken hon blir straffad. Hon väljer sedan att återgå till att bli en kylig stenkvinnor precis som sin mor. Ljusets betydelse tar på så sätt ytterligare en vändning: Psykes frigörelse blev kränkt av kärleken. Det väcker en ytterligare fundering om Kleens metalyriska intention med berättelsen var att först måla upp den sexuella frigörelsen för läsaren, för att sedan visa att den i slutändan kommer att hämma friheten.

Min övriga frågeställning har behandlat dessa frågor: Hur kan ljuset läsas in som en symbol för ett nytt kvinnoideal? Vad säger det i så fall om verkets metalyriska budskap?

De ytterligare scenerna som berörs i undersökningen är Psykes interaktion med Medusa och Pan. Dessa sker i gryning respektive skymning. Jag har här valt att ta fasta på vad himlens ljus har för inverkan på hur verket kan förstås eftersom gryningen och skymningen sticker ut från verkets annars mörka omgivning. Dessutom är Medusa och Pan enligt både Lundbergs och Ahlunds forskning om symbolism i relation till kontext välanvända symboler för att gestalta strömningar i tiden. De mytologiska figurerna kan såklart läsas in på många olika sätt, jag har valt Lundbergs och Ahlunds teorier delvis för att avgränsa undersökningen men också för att deras definitioner passar väl in på hur figurerna framställs i *En psykesaga*. Medusa står i Lundbergs och Ahlunds teori för guds förstelnande blick och den konservativa snävheten som hotar ungdomens optimism. Pan står för nostalgi och att söka sig tillbaka till fantasi och därmed bort från verkligheten. I min läsning finner jag dessa definitioner intressanta för ljusets betydelse, eftersom det fördjupar interaktionen och därmed de val som avgör *En psykesaga*. Ljuset blir enligt min undersökning ett sätt för Kleen att uttrycka metalyriska tankar och reflektioner, eftersom de symboler hon använt redan bär på budskap etablerade runt omkring henne. I min läsning av grynings- och skymningsljuset tillsammans med dessa symboler i åtanke signalerar det både hopp och hopplöshet, i en vändande kurva. Psyke trotsar först Medusas pessimism för att söka optimismen. Sedan ger hon efter för skymningsljusets dekadens, vilken signalerar dekadens och verklighetsflykt. För att fullt ut kunna svara på om Kleen ville skriva fram ett nytt kvinnoideal hade krävt en mer omfattande feministisk teori, men med tanke på Facos forskning om hur kvinnliga symbolister skrev fram sig själva genom liknande symboler som Kleen använde ser jag en möjlighet även till detta.

4. KÄLLFÖRTECKNING

Tryckta källor, avhandlingar och artiklar

Ahlund, Claes. *Medusas huvud: dekadensens tematik i svensk sekelskiftesprosa*. Stockholm, Norstedts, 1994.

Facos, Michelle. *Symbolist art in context*. University of California Press, 2009.

Faxneld, Per. *Det ockulta sekelskiftet*. Stockholm: Volante, 2020.

Franzén, Niclas. ”Bortom verklighetens utmarker: Symbolismens teori och metafysik ur ett svenskt perspektiv”, *Konstvetaren* (2014): 20–35.

Franzén, Niclas. ”Tyra Kleen som symbolist” i *Tyra Kleen*. Eget förlag, 2016.

Freud, Sigmund. *Drömtydning*. Övers. John Landquist, Mia Engvén och Otto Ranks. Stockholm: Natur och Kultur, 2002.

Kleen, Tyra. *En psykesaga*. Stockholm: Wahlström & Widstrand, 1902.

Lundberg, Johan. *En evighet i rummets former gjuten*. Eslöv: Symposion, 2000.

McGuinness, Patrick. *Symbolism, decadence and the fin de siècle: French and European perspectives*. Exeter: University of Exeter Press, 2000.

Neumann, Erich. *Amor and Psyche: the psychic development of the feminine: a commentary on the tale by Apuleius*. Övers. Ralph Manheim. New York: Pantheon Books, 1956.

Pöstényi, András. Förord till *Drömtydning*, av Sigmund Freud. Stockholm: Natur och Kultur, 2002.

Ström Lehander, Karin. ”I Tyra Kleens fotspår – en studie över konstnärens tid i Rom och Paris 1892–1908”, *Masteruppsats, Uppsala universitet* (2018).

Otryckta källor

Riddarhuset, *Tyra Kleen och hennes samling*, <https://www.riddarhuset.se/tyra-kleens-samling/>
[hämtad 6 januari 2021].

Bildmaterial

Skannad bild från Tyra Kleens illustrerade prosadikt *En Psykesaga*, 1902.